

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Древаль Ю. Парламентаризм “приглушений” чи раціональний? / Ю. Древаль // Віче. – 2003. – № 9. – С. 50–53.
2. Кістяківський Б. Вибране / Б. Кістяківський – К. : Абрис, 1996. – 512 с.
3. Ключковський Ю. Концепція парламентаризму: український контекст / Ю. Ключковський // Перша міжнародна наукова конференція “Парламентські читання” (1-2 жовтня). – К. : КМА, 2010. – С. 11–15.
4. Малахов В. Етика і політика: проблеми взаємозв'язку / В. Малахов, А. Єрмоленко – К. : Stylos, 2001. – 215 с.
5. Мироненко Є. Політологічний аналіз теорії дослідження парламентаризму: умови розвитку в сучасній Україні [Електронний ресурс] / Є. Мироненко // Персонал. – 2007. – № 6. – Режим доступу : <http://personal.in.ua/article.php?id=515>.
6. Політологічний енциклопедичний словник / упор. В. Горбатенко ; за ред. Ю. Шемшученка, В. Бабкіна, В. Горбатенка. – К. : Генеза, 2004. – 268 с.
7. Светова С. Практика парламентаризму : Посіб. / С. Светова. – К. : Заповіт, 1997. – 136 с.
8. Съедин Н. Особенности становления и развития парламентаризма в России и Украине (сравнительный политологический анализ) : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. полит. наук : спец. 23.00.02 “Политические институты, процессы и технологии” / Н. Съедин. – М., 2002. – 20 с.
9. Шаповал В. Конституційне право зарубіжних країн : підручник / В. Шаповал. – К. : АртЕк, Вища шк., 2003. – 364 с.
10. Шаповал В. Парламентаризм і законодавчий процес в Україні : навч. посіб. / В. Шаповал. – К. : УАДУ, 2000. – 216 с.
11. Яровой Т. Парламентаризм як засіб розвитку демократії / Т. Яровой, Н. Гулевата // Віче. – 2010. – № 10. – С. 30–32.

УДК929.6+636(945.4)(436)

*Параняк П. Р.***МОДУСИ ТОЛЕРАНТНОСТІ
В КОНСЕРВАТИВНІЙ ІДЕОЛОГІЇ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПІНСЬКОГО**

У статті розглянуто основні ідеї політичної концепції В'ячеслава Липинського, досліджено його світоглядну еволюцію, акцентовано увагу на поглядах мислителя, що є цінними для сучасного розуміння толерантності та плюралізму.

Ключові слова: суспільно-політична думка, толерантність, моральні цінності, свобода, демократія, класократія.

Параняк П. Р. Модусы толерантности в консервативной идеологии Вячеслава Липинского.

В статье рассмотрены основные идеи политической концепции Вячеслава Липинского, исследовано его мировоззренческую эволюцию, акцентировано внимание на взглядах мыслителя, которые являются ценными для современного понимания толерантности и плюрализма.

Ключевые слова: общественно-политическая мысль, толерантность, нравственные ценности, свобода, демократия, классократия.

Paranyak P. R. Modes of tolerance in Vyacheslav Lypynskiy's conservative ideology.

The article deals with the basic ideas of political concepts of Vyacheslav Lypynskiy, studies his ideological evolution, emphasizes on the views of thinker that are valuable to the modern understanding of tolerance and pluralism.

On the aggravation of social, political and religious conflicts in modern society research topics of tolerance becomes expressive urgency. The processes of globalization and integration that characterize our present increase the likelihood of causing a collision of different peoples and cultures.

The scientific literature regarded tolerance primarily as equality of respect and recognition, rejection of domination and violence, recognition of multidimensionality and diversity of human culture, behaviour, rejection of the construction of this diversity to uniformity or benefits of anyone perspective.

In the Ukrainian political thought of XIX – early XX century ideas of tolerance and human rights have developed in the works of outstanding thinker and social activist Vyacheslav Lypynskiy. The value of his doctrine of political science goes, as we see today, the wider the twentieth century. These historical works were the basis for Ukrainian statehood school of historians. Lypynskiy's heritage is extremely broad, it includes essays on the historical theme, political essays, journalism and epistolary sources.

Business of V. Lypynskiy is enough researched topic in Ukrainian historiography. There is a number of professional historians of Ukrainian immigration papers – L. Bilas, J. Lysiak-Rudnitskiy, V. Bosiy, T. Hunczak, Y. Pelenskiy and others who have studied the life and formation of political concepts of V. Lypynskiy. Among the notable works of foreign historians we have a book of Polish researcher T. Stryecka «Ukrainska idea narodova okresu międzywojennego», where the concept of Lypynskiy considered in the context of the study of Ukrainian political thought and Pauls. In the article of modern Ukrainian researcher T. Ostashko «The problem of social and political compromise in the works of Vyacheslav Lypynskiy» the author traces the idea of liberal political doctrine of the thinker, prepares the ground for further studies in this area. Despite the high scientific value of the specified works, holistic and systematic study on the concept of tolerance in Lypynskiy classocratic theory is currently no carried out.

Key words: social and political thought, tolerance, moral values, freedom, democracy, classocracy.

На тлі загострення соціальних, політичних та релігійних протиріч у сучасному суспільстві дослідження теми толерантності набуває виразної актуальності. Процеси глобалізації та інтеграції, що характеризують наше сьогодні, спричиняють зростання ймовірності зіткнення різних народів і культур.

У науковій літературі толерантність розглядається, насамперед, як повага і визнання рівності, відмова від домінування і насильства, визнання багатомірності і різноманіття людської культури, норм поведінки, відмова від зведення цього різноманіття до однаковості чи переваги якої-небудь однієї точки зору.

В українській політичній думці XIX – початку XX ст. ідеї толерантності та прав людини набули розвитку в творах видатного мислителя і громадського діяча В'ячеслава Липинського. Значення його політологічної доктрини сягає, як бачимо сьогодні, ширше XX ст., а історичні праці стали підвалинами державницької школи українських істориків. Спадщина Липинського надзвичайно широка, вона включає твори на історичну тему, політичні трактати, публіцистику та епістолярні джерела.

Діяльність В. Липинського є досить дослідженою темою в українській історіографії. Існує низка фахових праць істориків української еміграції – Л. Біласа, І. Лисяка-Рудницького, В. Босога, Т. Гунчака, Я. Пеленського та інших, які дослідили життєвий шлях і формування політичної концепції В. Липинського. Серед праць іноземних істориків помітною є книга польського дослідника Т. Стриєка «Ukrainska idea narodowa okresu międzywojennego», де концепція Липинського розглядається в контексті дослідження української суспільно-політичної думки I пол. XX ст. У статті сучасної української дослідниці Т. Осташко «Проблема соціально-політичного компромісу у працях В'ячеслава Липинського» авторкою простежено ліберальні ідеї у політичній доктрині мислителя, підготовлено ґрунт для подальших студій у цьому напрямі. Незважаючи на високу наукову вартість вказаних праць, цілісного і систематизованого дослідження питання толерантності класократичної концепції Липинського наразі немає.

У нашій статті ми спробуємо проаналізувати головні засади української моделі класократичної монархії, простежити еволюцію політичних поглядів В. Липинського, розглянути ідеї політичної толерантності, релігійної та національної терпимості мислителя.

У першій чверті XX ст., коли Європа була охоплена тоталітарними ідеологіями, В'ячеслав Липинський вибудував свою політичну концепцію, яка мала стати підґрунтям майбутньої української держави. Однак Липинський не був єдиним політичним теоретиком, котрий намагався довести необхідність та встановлення саме монархічного ладу в Україні, в нього були однодумці, наприклад, С. Томашівський та В. Кучабський.

Серед сучасних істориків розгорнулася дискусія про те, чи В. Липинський дотримувався монархічних поглядів усе життя, чи реалії тогочасного українського політичного життя змінювали його переконання. Так, історик Лев Білас вважає, що еволюція політичних поглядів Липинського була незначною, і В'ячеслав Казимирович завжди був прихильником діничного гетьманату [1, с. 264–269]. Схожої думки дотримувався й історик Андрій Жук, який після зустрічі з В. Липинським ще в 1910 р. охарактеризував його як «закінченого самостійника та націоналіста» і простежив у нього монархічні погляди та недовіру до демократії [2, с. 420–421]. Натомість Ярослав Пеленський зауважує, що до зміни політичного світогляду Липинського від демократа до монархіста призвело розчарування в несправданих сподіваннях на успіх української революції. Крім того, дослідник вирізняє навіть окремі «демократичний» період в житті та творчості В'ячеслава Липинського (1908–1919 рр.) [3, с. 19].

Так чи інакше, ідеологічно на український політикум XX ст. Липинський вплинув передусім як монархіст. Основні ідеї В. Липинського містяться в його найбільшій праці – політичному трактаті «Листи до братів-хліборобів». Хоч і Липинський не розвинув чіткої, систематизованої політичної ідеології, однак його основна праця містить низку цінних та актуальних до сьогодні історико-аналітичних, соціологічних та політичних есе, в яких автор сфокусував свою увагу на актуальних проблемах тодішнього політичного життя. Розчарувавшись у демократичній системі державного управління, Липинський ще в юності захопився монархізмом і поставив собі за мету адаптувати та встановити його в Україні.

Першочерговим завданням для В. Липинського як політичного ідеолога було повернення колонізованої частини української шляхти до народу. Однак, як говорить львівський історик Юрій Вільчинський, з перших кроків Липинський

«репрезентував державно-політичний аспект мислення, тобто перевагу політичного над етнографічним і фольклорним, коли йдеться про встановлення національної приналежності» [4, с. 91]. Отож, є вагомі підстави стверджувати, що Липинський пропагував націоналізм громадянський, незважаючи на те, що в тогочасній Європі набирав обертів «націоналізм крові». Політичний теоретик вважав, що ідея не може витворитись через ненависть до східного чи західного сусіда, через ігнорування різних гілок влади або несприйняття інтересів різних верств населення. За В. Липинським, ідея виконуватиме функцію внутрішньої об'єднавчої сили лише за умови її конструктивності. Відсутність об'єднавчої ідеї, на думку мислителя, слід вважати причиною таких негараздів, як відсутність піклування аристократії про свою громаду, пихатість та звеличення свого «Я», що породжує непокоєру народу, неприйняття будь-якої влади.

Мислитель засуджує будь-які прояви національної нетерпимості. Він розрізняє державотворчу і деструктивну форму націоналізму, ототожнюючи першу з патріотизмом, а другу з шовінізмом. Порівняльну характеристику двох форм націоналізму В. Липинський надає в праці «Націоналізм, патріотизм і шовінізм». Він наголошує, що бути українським патріотом – «значить бажати всіма силами своєї душі створення людського, державного й політичного співжиття людей, що живуть на українській землі, а не мріяти про втоплення в Дніпрі більшості своїх же земляків. Бути патріотом – це значить, передусім, вимагати гарних і добрих учинків від себе, як від українця, а не насамперед ненавидіти інших тому, що вони – не українці» [5, с. 7].

У складному переплетінні міжнародних взаємин в Україні В. Липинський дотримувався концепції територіального патріотизму, який передбачав міжнародну толерантність, взаємоповагу і співробітництво всіх народів України на ґрунті визнання її спільною батьківщиною. Поляк за походженням, В. Липинський все своє свідоме життя присвятив ідеї українського національного відродження. І тому, оцінюючи діяльність провідників Центральної Ради, він з особливим боєм підкреслював, що йому нічого було відповісти своїм однодумцям-католикам, які прагнули служити Україні, однак нашттовхувалися на нерозуміння з огляду на своє соціальне становище і національне походження. «Тоді... неясно було для мене й моїх товаришів звідкіль узялись у Центральній раді сильніші від неї самої «національні меншості й чому нас, українських національно свідомих хліборобів, туди, для збільшення хоча б сили національної, не пускають» [6, с. 174].

Висуваючи теорію класократії, Липинський стверджував, що в Україні найціннішою верствою є клас хліборобів. Саме вони, на думку В'ячеслава Казимировича, органічно пов'язані способом існування та мислення, зможуть збудувати українську державу. Однак сучасне йому селянство було розрізнене і майже не заручене підтримкою дворянства. Тому Липинський вважав необхідним повернути українству залишки зросійщеного дворянства та сполонізованої хліборобської шляхти [7, с. XXXIII].

Націю В'ячеслав Липинський вважав результатом історичного розвитку матеріальних та духовних цінностей серед певної етнічної групи. Будь-яку націю ідеолог поділяв на дві нерівні частини – пасивну більшість та активну меншість. Управління цією пасивною, часто національно несвідомою більшістю, за Липинським, завжди здійснювала менш чисельна національна аристократія, що вирізнялася від вищезгаданої маси своєю матеріальною та моральною силою і вмінням творити ці національні духовні та матеріальні вартості [7, с. 185]. Однак кожна нація, вважає Липинський, відрізняється від інших методом організації

пануючих аристократій. Методів цих В'ячеслав Казимирович вирізняв три – охлократія, демократія, класократія. Перші два, на думку Липинського, історично зарекомендували себе як недосконалі. Тому він висуває свій спосіб організації аристократії – класократію.

Як переконаний самостійник, В. Липинський прагнув будь-якою ціною здобути Україні незалежність. «До української нації через українську державність» [7, с. XV], – каже Липинський і наголошує, що чим міцніші основні фундаменти суспільства – родина, стан і клас, тим міцніша збудована на цих підвалинах держава [7, с. 85]. Незважаючи на те, що когорта політиків початку ХХ ст., що виступала за повну незалежність України, була малочисельною, Липинський категорично відкидав можливість співпраці з іншими країнами Європи у боротьбі за незалежність або ж перебування України в складі іншої держави, навіть на правах широкої автономії.

Липинський був переконаний, що демократичними методами «усвідомити несвідомий народ» неможливо, оскільки, на його думку, усі великі нації Європи «не ставали націями в дорозі демократичного плебісциту, демократичної, політичної і літературної агітації і демократичних установчих зборів» [7, с. XXXI]. На думку Липинського, усі народи Європи перейшли через «фазу персоналізації вродженого їм містичного ірраціонального почуття нації в образі так само містичного, так само ірраціонального по своєму походженню монархічного державного ладу». Саме цей державний лад В'ячеслав Липинський вважав оптимальним для України.

Стверджуючи необхідність та правомірність встановлення монархічної форми правління в українській державі, Липинський нещадно критикував демократію, яка, на його думку, не раз показувала неспроможність сформувати українцям державність, а отже, непридатна для України. «Історія наша, – доводить Липинський, – вже сотні разів нас навчила, що наша демократія, всі оці канцеляристи і писарі по фаху, демагоги по тактиці й кар'єристи по духу... на одне були тільки здатні: знищити власну українську державно-творчу аристократію, а з нею й українську державу... Але збудувати щось нового, свого на тім порожньому місці українська демократія ніколи не змогла. Не тому, розуміється, щоб між нею не було людей, які по своїй індивідуальній вартості не змогли б місце старої вирізаної аристократії зайняти, а тому, що дух між ними панував руйнуючий, завидючий, зловний, а разом із тим облесливий, брехливий і рабський. Тому, що всі ці, поодиноці іноді й гарні, здібні й чесні люде всі разом творили руйнуюче розкладове тіло, якому на ймя – демократія» [7, с. 36].

Як бачимо, В. Липинський заперечує демократію як метод організації нації, але не заперечує її як свободу. У його монархічній системі громадяни наділені свободою економічної, культурної та політичної самодіяльності, але ця свобода обмежена авторитетом сильної й стабільної влади. Класократія в його розумінні є гармонійною політичною кооперацією хліборобського класу як консервативної опори держави з іншими класами. Саме цей державний лад В'ячеслав Липинський вважав оптимальним для України.

Липинський застерігав українців, що без створення власної держави та оформлення усіх мешканців в єдину націю Україні й надалі судилося б виступати колонією сусідніх держав. Тому В. Липинський стверджував необхідність усім українцям сформуватися в націю, а отже, здобути собі державу, наголошуючи, що ніхто замість нас цього не зробить: «...ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути. [7, с. 67]».

Мислитель стверджував, що у суспільстві постійно ведеться боротьба між ініціативною меншістю та пасивною більшістю. Він вважав, що у цьому протистоянні немає незацікавлених, оскільки кожен представник нації є одночасно виразником своїх індивідуальних потреб та ідей і загальних амбіцій нації. Саме тому, за Липинським, увесь час всередині нації відбуваються інтеграційні та деструктивні процеси. В'ячеслав Казимирович був переконаний, що від результатів тієї боротьби залежить питання існування нації, тобто якщо в цій протистоянні перемагали загальні інтереси, то це супроводжувалося приходом до влади певної аристократії і подальший розвиток нації. Коли ж «егоїстичні інтереси одиниці» брали верх, то ні одній, ні іншій групі аристократії не вдавалось об'єднати націю, і вона була приречена на деградацію або ж навіть повний занепад та знищення. Саме тому Липинський закликав українців сформувати в державі монархічний лад, адже вбачав в особі монарха міцний об'єднуючий інструмент.

Консерватизм Липинського, на думку київського історика Мирослава Поповича, був чітко прив'язаний до його релігійних переконань [8, с. 50–51]. Однак В. Липинський одночасно й наполягав на чіткому розмежуванні світської та церковної влади, був категорично проти втручання церкви у світське і політичне життя [9, с. 51–52].

У розділі «Наша орієнтація» Липинський висловив думку, що «єдиною основою, на якій може відродитись Українська Нація і zorganizуватись Українська Держава єсть наша державно-національна традиція, зв'язана тісно з традицією Гетьманства» [9, с. 97]. Роль монарха у державі, у даному випадку в Україні, полягає в тому, що «оточена загальною пошаною єдина для цілої нації Особа Монарха персоналізує в собі єдиний і обов'язуючий усю націю Маєстат Нації» [9, с. 90]. Цим поводитим нації мав стати нащадок роду Скоропадських – Павло. На думку В. Босого, концепція Липинського щодо єдинолітійної влади роду Скоропадських мала вирішити споконвічну проблему чварів за «найдостойнішого кандидата на гетьмана» [10, с. 101].

Як було зазначено вище, з трьох методів організації державного управління Липинський прагнув створити в Україні класократію. Класократією В'ячеслав Липинський називав метод організації аристократії нації, «яка в процесі свого матеріального і расового розвитку вже виразно поділилася на органічні класи, володіючі персонально і безпосередньо своїми засобами продукції, та спаяні міцно внутрі однаковим способом матеріальної праці та однаковою психікою, впливаючою, як з цього однакового способу праці, так і їх внутрішнього расового родства і зі спільної історичної традиції» [7, с. 192]. Беручи до уваги усі висунуті теоретиком необхідні умови існування класократії, одразу ж видається нереальним здійснення даного способу організації аристократії української нації на початку ХХ ст., адже як говорить сам Липинський, українці тої доби були надто розрізнені, щоб виділити з себе ініціативне ядро, яке змогло б підійти під вищенаведені вимоги.

Як вже було сказано вище, найбільш придатним для державотворення в Україні В. Липинський вважав хліборобський клас. Однак до цієї когорти потенційних керманців нації він відносив ще й промислових робітників. Натомість сучасних йому інтелігентів Липинський вважав невідповідними елементами у його системі організації нового суспільства. Характерна риса сучасних демократичних інтелігентів, за Липинським, у тому числі українських – брак волонтаризму, тобто свободної волі і пов'язаний з ним соціальний фаталізм [7, с. 350].

Відомий англійський дослідник проблеми націоналізму Е. Геллнер висловив недовіру до поданої Липинським схеми державного устрою: «За умов аграрного ладу намагатися на усіх рівнях суспільства запровадити єдину вчену верству і

однорідну культуру із заданими нормами, закріпленими письмово, було б марною справою» [11, с. 131]. Ця заувага, на наш погляд, є цілком слушною, адже держава з пануючою хліборобською аграрною верствою не може творити ефективної конкуренції іншим країнам, оскільки саме існування такого суспільства передбачає розрив між народною культурою та «книжною», літературною. Тому й розвиток науки та суспільної думки гальмувався би рустикальною за духом владою.

Підсумовуючи усе вищесказане, слід наголосити, що, незважаючи на певну утопічність ідей В'ячеслава Липинського, йому вдалось висловити актуальні до сьогодні політичні гасла та привернути увагу українських політичних діячів ХХ ст. до проблем становлення української держави. У питанні взаємовідносин держави і церкви В. Липинський виступав як проти цезаропапізму – підпорядкування церкви авторитетові політичної влади, так і проти клерикалізму – втручання церкви у політику. Мислитель вважав, що найкращі взаємини між державою і церквою існують тоді, коли кожна з них самодостатня у своїй сфері, і коли одночасно є наявною координація та взаємодопомога. Критика Липинським демократії як суспільно-політичного устрою ґрунтувалася на його розчаруванні непослідовною діяльністю керівників Центральної Ради. Водночас відкидання демократії як політичної моделі не означало відмови Липинського від принципів свободи віросповідань, нетерпимості до націй-сусідів тощо. Консервативна ідеологія В'ячеслава Липинського включала в себе територіальний націоналізм, а не так званий націоналізм «крові».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Bilas L. The Intellectual Development of V. Lypynskyj: His World View and Political Activity before World War I / L. Bilas // Harvard Ukrainian Studies. – 1985. – Vol. IX. – № 3/4.
2. Жук А. До історії української політичної думки / А. Жук // Harvard Ukrainian Studies. – 1985. – Vol. IX. – № 3/4.
3. Пеленський Я. Спадщина В'ячеслава Липинського і сучасна Україна / Я. Пеленський // В'ячеслав Липинський: історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. – Київ-Філадельфія, 1994.
4. Вільчинський Ю. Вячеслав Липинський – до української нації через українську державу / Ю. Вільчинський // В'ячеслав Липинський: історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. – Київ-Філадельфія, 1994.
5. Липинський В. Націоналізм, патріотизм і шовінізм / В. Липинський // Сучасність. – 1992. – №6.
6. В'ячеслав Липинський і його доба. Наукове видання. Кн. 1. / Упор. Т. Осташко, Ю. Терещенко. – Київ, 2010.
7. Липинський В. Листи до братів-хліборобів: про ідею і організацію українського монархізму, писані 1919–1926 рр. / В. Липинський ; [2-е вид.]. – Нью Йорк : Булава, 1954.
8. Попович М. В'ячеслав Липинський і український консерватизм / М. Попович // В'ячеслав Липинський: історико - політологічна спадщина і сучасна Україна. – Київ-Філадельфія, 1994.
9. Липинський В. Релігія і церква в історії України / В. Липинський. – Нью-Йорк, 1956.
10. Босий В. В'ячеслав Липинський – ідеолог української трудової монархії / В. Босий. – Торонто, 1951.
11. Геллнер Э. Нации и национализм / Э. Геллнер // Вопросы философии. – 1989. – № 7.